

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.1.27

Viacheslav Soloviov

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6037-0642>

National University «Odessa Law Academy», Ukraine

ACQUIRING SAMPLES FOR EXAMINATION AT THE INITIATIVE OF DEFENSE

Вячеслав Соловйов

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ВІДБРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СТОРОНИ ЗАХИСТУ

The article is dedicated to analyzing the issue of acquiring samples for examination at the initiative of defense in Ukrainian criminal proceedings. The purpose of this research is to ensure the right of defense in a criminal proceeding to a fair, competitive procedure of acquiring samples in a pre-trial investigation, among other things, allowing for an opportunity to gather evidence by initiating an examination of items, documents and other materials, acquired in a proper procedure that enables further use of the respective evidence in a criminal proceeding without violating proprietary rights of third parties. The research has been held by analyzing Ukraine's criminal procedural legislation that regulates the procedure for acquiring samples for examination at the initiative of defense using semantic analysis, functional and formal legal methods; ways to resolve the identified regulatory problems have been indicated due to the use of logical normative method. This research is one of a few researches dealing with the respective subject. Its results may be used as a basis for further analysis of samples acquisition procedure for defense as well as for the prosecution; this also applies to investigating judges' activities regarding the respective issue. The research covers the differences in samples acquisition procedures with respect to necessary examination subjects. Problems have been identified related to the lack of necessary elaboration in Criminal Procedural Code with regard to procedure for acquiring samples of items and documents. The research points to the lack of a detailed procedure related to allowing experts to destroy or damage items and documents as subjects of expertise in Criminal Procedural Code as well as to the lack of a list of actors authorized to issue respective permissions. The author has uncovered, in his view, one of the most important circumstances that should be identified by an investigative judge and proved by a defense party during consideration of petitions for withholding items and documents as samples for examination, which include feasibility of risk of their destruction. The author points to a risk of substantial violation of proprietary rights of items and documents' owners due to the lack of respective regulation. Introducing a special procedure for an investigative judge to decide with regard to samples acquisition upon defense's request is indicated as a way to resolve the identified problems. The author has considered unconventional occasions of a necessity to acquire samples for examination, obtain permits to destroy and damage items and documents as subjects of examination by a defense party. It is proposed to introduce a procedure for issuing permits to destroy and damage subjects of examination with a possibility for an investigative judge to deposit respective evidence of a defense party as well as a way to optimize a procedure for acquiring samples for examination if an expert is involved at the initiative of a defense party or on an investigative judge's discretion. The author has determined problematic issues related to voluntary and forced acquisition of biological samples for examination at the initiative of defense. The author has identified respective ways to amend legislation aimed at resolving problems related to the lack of necessary elaboration in Ukraine's Criminal Procedural Code with regard to procedure for acquiring biological samples necessary for a defense party to undertake examinations.

Keywords: defense party, investigative judge, evidence acquisition, temporary access to items and documents, forensic examination, samples acquisition, acquisition of biological samples for examination, depositing evidence.

Постановка проблеми. Запорукою належної реалізації права на захист у кримінальному провадженні є передбачена кримінальним процесуальним законодавством, чітко сформульована, справедлива, змагальна процедура збирання стороною захисту доказів на стадії досудового розслідування. Відсутність такої процедури здатна призвести до неможливості використання матеріалів, зібраних стороною захисту, в якості допустимих доказів. Будучи неналежно врегульованою, процедура відібрання зразків для експертизи, необхідних стороні захисту для проведення ініційованих нею судових експертиз, ставить під сумнів можливість підозрюваного та його захисника використати зібрані у відповідний спосіб висновки експертів, а так само речі, документи як допустимі докази під час здійснення доказування як на досудовій стадії, так і в суді, що змушує здійснювати дослідження цієї теми задля удосконалення відповідної процедури та достатнього її врегулювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням зазначеної проблематики частково займалися такі вчені, як В. В. Арешонков, І. В. Гловюк, Л. М. Гуртієва, Т. О. Кузубова, К. В. Легких, О. В. Малахова, В. С. Могила, В. М. Трофименко. Змушені зауважити, що в контексті діяльності сторони захисту в науці кримінального процесу дана тематика досі залишається малодослідженою.

Метою статті є визначення проблемних питань та прогалин нормативного регулювання порядку відібрання зразків, необхідних стороні захисту для ініціювання проведення експертиз у кримінальному провадженні, та пов'язаних із цією процесуальною дією процедур, а також надання на підставі дослідження пропозицій по їх врегулюванню.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до КПК України сторона захисту має право ініціювати проведення в кримінальному провадженні експертизи двома шляхами: самостійно (ст. 243 КПК України) або за допомогою слідчого судді (ст. 244 КПК України). При цьому, залучення експерта безпосередньо пов'язане із відібранням відповідних зразків для проведення експертизи. Потреба в здійсненні спеціальних досліджень в класичних випадках може виникнути у зв'язку з наявністю у сторони захисту об'єктів у вигляді речей, документів, які остання збрала, після чого переконалась в необхідності проведення стосовно таких об'єктів експертизи, або якщо відповідні об'єкти заздалегідь збирались з метою подальшого проведення експертизи.

У ст. 245 КПК України диференціацію порядку відібрання зразків для експертиз здійснено в залежності від видів об'єктів, необхідних для їх проведення, сторін кримінального провадження, а також форм відібрання таких зразків. Так, ч. 2 ст. 245 КПК України передбачає, що порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 160-166 КПК України). Вважаємо, що за умов належного врегулювання процедури збирання доказів шляхом їх витребування та отримання сторона захисту матиме право здійснювати відібрання зразків для експертизи з речей, документів у відповідні способи.¹ Окремо, КПК України у ч. 3 ст. 245 передбачає порядок відібрання біологічних зразків для експертизи: добровільний та примусовий.

Чинна процедура відібрання зразків для експертизи з речей, документів, що передбачена ст. ст. 160-166 КПК України, не містить жодних особливостей, пов'язаних із спеціальною метою вилучення відповідних матеріалів в якості об'єктів спеціальних досліджень. Так, ст. ст. 160, 163 КПК України, які регулюють вимоги до клопотань сторін кримінального провадження, порядок їх розгляду слідчим суддею не містять жодної вказівки на необхідність доведення спеціальних обставин, пов'язаних із потребою у відповідний спосіб відібрати зразки для експертизи. Обставини, що підтверджують необхідність відібрання речей, документів в якості зразків для експертизи, потребу у подальшому проведенні експертизи або наявність вже призначеної експертизи, на наш погляд, повинні обов'язково вказуватись в клопотанні та доводитись як окремі обставини, що складають локальний предмет доказування під час вирішення слідчим суддею відповідного питання.

Окрім того, КПК України не врегульовує порядку надання експертам дозволів на знищення, пошкодження речей, документів як об'єктів експертиз. Так, Інструкція про призначення

¹ Соловйов, В. О. (2020) Забезпечення збереження речей, документів як доказів, зібраних стороною захисту. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 травня 2020 р., м. Одеса)*, 3, 299-302.

та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі – Інструкція), яка є базовим нормативним актом, що встановлює порядок проведення судових експертиз, в тому числі під час кримінального провадження, у п. п. 2.2, 3.3 встановлює, що в разі, якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від органу (особи), який призначив експертизу (залучив експерта). Якщо під час проведення експертизи об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або знищені, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) повинен міститися дозвіл на його пошкодження або знищення. КПК України не визначає і суб'єкта, уповноваженого надавати відповідні дозволи. На наш погляд, дозвіл на знищення, пошкодження об'єктів експертизи, зібраних стороною захисту, безумовно повинен надавати слідчий суддя. У зв'язку з цим, окремою обставиною, що підлягає доведенню стороною захисту під час розгляду клопотання про вилучення речей, документів як зразків для проведення експертизи, повинна бути обґрунтованість ризиків знищення або пошкодження речей, документів під час проведення судової експертизи. Ця обставина є дуже важливою, адже пов'язана із ризиком суттєвого порушення права власності володільців речей, документів. Якщо під час застосування традиційної виїмки речей, документів, обмеження права власності має відповідні часові рамки, а вилучене майно в перспективі має бути поверненим, то в разі відібрання такого майна в якості об'єкта для проведення експертизи існує великий ризик його неповернення, адже воно може бути знищено чи пошкоджено під час проведення судової експертизи. На жаль, КПК України не містить жодної вказівки на необхідність встановлення та оцінки слідчим суддею такої обставини, як і не закріплює покладення тягаря її доказування на обидві сторони кримінального провадження. Дану проблему також не здатне буде вирішити й надання стороні захисту права звертатися до слідчого судді із клопотаннями про арешт витребуваного та отриманого нею в порядку ст. 93 КПК України майна у вигляді речей, документів, адже в будь-якому разі знищене, пошкоджене майно неможливо буде повернути законним володільцям в його попередньому стані.¹

На підставі аналізу вказаних положень Інструкції робимо висновок, що в разі призначення експертизи в порядку ст. 244 КПК України такий дозвіл повинен міститися в ухвалі слідчого судді, котрий теоретично (хоча КПК України не передбачає такого обов'язку) під час розгляду клопотання може встановити та оцінити обґрунтованість ризику знищення речей, документів як об'єктів дослідження судової експертизи, та надати відповідний дозвіл. В разі ж самостійного залучення підозрюваним, захисником експерта на договірних умовах рішення про надання дозволу на знищення речей, документів як зразків для експертизи, на наш погляд, повинен надавати також слідчий суддя, а ніяк ні сторона захисту. Таке рішення повинно прийматись слідчим суддею під час розгляду клопотання про виїмку речей, документів (ст. 159-165 КПК України), котрий, серед іншого, повинен встановити та оцінити обґрунтованість необхідності знищення, пошкодження речей, документів під час проведення експертизи. Водночас проблемним в такому разі може бути підтвердження необхідності знищення речей, документів, адже сторона захисту повинна спочатку звернутись з клопотанням про виїмку (відібрання) зразків для експертизи до слідчого судді, після чого залучити експерта в порядку ст. 243 КПК України, оскільки відповідно до п. п. 3.2, 3.3 Інструкції до експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, – матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо). У документі про призначення експертизи (залучення експерта) перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження, із зазначенням точного найменування, кількості, міри ваги, серії та номера (для грошей НБУ та іноземної валюти), інші відмінні індивідуальні ознаки. У зв'язку з цим вважаємо, що ризик можливості знищення, пошкодження речей, документів повинен доводитись шляхом посилання на положення передбачених пунктом 1.4 Інструкції документів, які закріплюють можливість пошкодження, знищення об'єктів дослідження під час проведення відповідних видів судових експертиз, а саме на: відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), державні класифікатори, науково-технічну, довідкову літературу, програмні продукти тощо.

¹ Там само.

Разом з цим можливі й випадки виникнення необхідності в відібранні додаткових об'єктів під час проведення вже розпочатих експертиз. В такому разі, сторона захисту факт необхідності одержання речей, документів в якості зразків для дослідження, а так само і обґрунтування ризику необхідності їх подальшого знищення чи пошкодження зможе підтвердити, надавши слідчому судді клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, подане ним на підставі п. п. 2.1, 4.11 Інструкції. У зв'язку з викладеним, вважаємо, що такі обставини як необхідність відібрання речей, документів в якості зразків для експертизи, потреба у подальшому проведенні експертизи або наявність вже призначеної експертизи, а також обґрунтованість ризиків знищення або пошкодження речей, документів під час проведення експертизи повинні становити локальний предмет доказування під час вирішення питання про надання слідчим суддею дозволу на тимчасовий доступ (виїмку) речей, документів в якості зразків для експертизи, є особливістю такого порядку та повинні бути передбачені у ст. 163 КПК України як такі, що підлягають доведенню сторонами та встановленню й оцінці слідчим суддею, що потребуватиме внесення відповідних змін не тільки до глави 15, однак і до ст. ст. 244, 245 КПК України.

Слід зауважити, що в кримінальному провадженні можливі й такі неklasичні випадки, коли в ухвалах слідчих суддів відсутні дозволи на знищення, пошкодження об'єктів у випадках неочевидності таких питань, у зв'язку з чим потреба в їх пошкодженні, знищенні може виникнути безпосередньо під час проведення експертиз. Відповідно до п. 4.12 Інструкції (за відсутності дозволу на знищення або пошкодження зразків для експертизи) експерт повинен забезпечити збереження наданих об'єктів. Якщо ж за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, експерт має отримати письмову згоду органу (особи), який призначив експертизу (залучив експерта). Як було вказано раніше, такий дозвіл повинен надавати слідчий суддя. На жаль, КПК України та Інструкція не регулюють процедури та строків надання експерту дозволу на знищення, пошкодження об'єктів. Процедура, відповідно до якої після отримання клопотання експерта сторона захисту має звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на знищення, пошкодження зразка, повинна бути встановлена безпосередньо в КПК України. Строк розгляду та вирішення слідчим суддею такого клопотання, на наш погляд, повинен становити три дні з моменту його подання стороною захисту. Доцільним під час розгляду клопотання була б й участь власника майна. Для продовження проведення експертизи ухвалу слідчого судді про дозвіл сторона захисту повинна була б негайно передати експерту. Вважаємо, сторона захисту також повинна мати право під час розгляду (або безпосередньо після розгляду) клопотання про надання дозволу на знищення, пошкодження речей, документів клопотати про їх депонування (у разі необхідності подальшого використання таких матеріалів в інших цілях) слідчим суддею. За відповідною ухвалою слідчого судді експерт мав би тимчасово передати стороні захисту речі, документи для депонування їх у судовому засіданні, після забезпечення збереження яких слідчим суддею такі зразки сторона захисту повертала б експерту для продовження проведення експертизи. У зв'язку з цим, ч. 4 ст. 100 КПК України необхідно дещо доопрацювати в частині виключення обов'язку сторони захисту повертати або відшкодовувати вартість об'єктів, знищених за ухвалою слідчого судді.

Оптимізації потребує й процедура вирішення питання про відібрання зразків для експертизи, передбачена ч. 8 ст. 244 КПК України, згідно із якою при задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя, у разі необхідності, має право за клопотанням сторони захисту вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до ст. 245 КПК України. Адже положення цієї норми в чинній редакції викликають дуже багато питань, відповідей на які КПК України, на жаль, не містить. Так, дещо не зрозуміло коли підозрюваний, захисник повинні подавати клопотання про отримання зразків: перед, під час чи безпосередньо після розгляду клопотання про залучення експерта. Також не визначено де саме повинне міститися прохання про надання дозволу на відібрання зразків для експертизи: в клопотанні про проведення експертизи чи в окремому, поданому за правилами тимчасового доступу у випадку відібрання зразків з речей і документів, або ж у такому, що подано за іншими правилами, передбаченими ст. 245 КПК України. На наш погляд, ці процедури повинні бути врегульовані в КПК України наступним чином.

Прохання сторони захисту про відібрання зразків для експертизи повинно міститись безпосередньо в клопотанні про проведення експертизи. Слідчий суддя, вирішуючи клопотання про проведення експертизи, повинен також вирішити питання про відібрання необхідних зразків, про що має постановити ухвалу, яка надається стороні захисту. Вирішення питання про відібрання зразків для експертизи з речей, документів повинно здійснюватися в змішаному порядку, передбаченому як

для призначення експертизи (ст. 244 КПК України) в частині загального порядку та строків розгляду, так і для тимчасового доступу (ст. 163 КПК України) в частині обставин, що підлягають доведенню, передбачених ч. ч. 5, 6 цієї статті, однак з відповідним доопрацюванням, включивши до них необхідність доведення обставин, наведених нами вище. Щодо відібрання біологічних зразків, на наш погляд, порядок, передбачений для вирішення питання про тимчасовий доступ до речей, документів, абсолютно не підходить для таких об'єктів. У зв'язку з цим, в КПК України необхідно впровадити окремий порядок розгляду клопотання про відібрання біологічних зразків для експертизи (в тому числі примусове) за клопотанням сторін кримінального провадження.

Згідно із ч. 3 ст. 245 КПК України добровільне відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами освідування, передбаченими ст. 241 КПК України. У разі ж відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя за клопотанням сторони, що розглядається в порядку, передбаченому ст. ст. 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Погоджуємось з І. В. Гловюк, що процедура отримання біологічних зразків для сторони захисту є значно ускладненою.¹ Зі змісту ч. 3 ст. 245 КПК України можна зробити висновок, що перед тим, як подати клопотання слідчому судді, сторона захисту повинна спробувати добровільно отримати біологічні зразки. Однак КПК України прямо не встановлює яким шляхом повинне здійснюватися їх добровільне отримання. З одного боку, оскільки відбирання біологічних зразків у особи відбувається за правилами освідування (яке згідно ст. 241 КПК України здійснюється виключно слідчим, прокурором), сторона захисту повинна звернутись з клопотанням до прокурора, який згідно із ч. 2 ст. 241 КПК України уповноважений прийняти відповідне рішення. Водночас КПК України, зокрема ст. 241, не встановлює відповідної процедури, як і не містить обов'язку сторони обвинувачення за клопотанням захисту відібрати біологічні зразки та передати їх підозрюваному, захиснику. Таке звернення сторони захисту теоретично може здійснюватися на загальних підставах – в порядку ст. 220 КПК України. З іншого боку, сторона захисту може звернутися безпосередньо до особи, в якій необхідно відібрати біологічні зразки, – КПК України не дозволяє, але й не забороняє цього. Однак незрозумілою є процедура такої процесуальної дії. Крім того, особи мають право не надавати власні біологічні зразки стороні захисту. Теоретично отримання власних біологічних зразків для експертизи підозрюваним може відбуватись й шляхом замовлення відповідних послуг в приватних лабораторіях, однак такого способу КПК України поки що не передбачає.² Неоднозначним є й питання покладення на сторону захисту тягаря доказування обставин, що підтверджують неможливість добровільного відбирання біологічних зразків, адже проблемним в такому випадку є підтвердження факту відмови в наданні біологічних зразків через відсутність обов'язку осіб надавати письмові відповіді підозрюваним, захисникам. У зв'язку з викладеним, погоджуємось з пропозицією про необхідність внесення змін до ст. 245 КПК України щодо встановлення права сторони захисту незалежно від добровільності надання біологічних зразків одразу звертатися до слідчого судді з клопотанням про їх відбирання, за результатами розгляду якого слідчий суддя зобов'язує сторону обвинувачення відібрати біологічні зразки в порядку освідування.³ Необхідно вносити зміни й до ст. 241 КПК України щодо встановлення обов'язку слідчого, прокурора негайно після відбирання біологічних зразків передавати їх стороні захисту, зафіксувавши це у протоколі. Вважаємо, що сторона захисту має право бути присутньою під час проведення цієї слідчої дії за умови дотримання вимог ч. 2 ст. 241 КПК України щодо заборони участі особи протилежної статі.

Висновки. Процедура відбирання зразків для експертизи за ініціативою сторони захисту врегульована в КПК України неналежним чином. Сторона захисту, збираючи докази шляхом ініціювання проведення експертиз, потребує визначення в КПК України також належного порядку збирання речей, документів, інших матеріалів, необхідних в якості зразків для проведення таких

¹ Гловюк, І. В. (2016). Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: *дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук*. Одеса: Національний Університет «Одеська Юридична Академія», 219.

² Соловійов, В. О. (2020). Деякі способи збирання стороною захисту доказів на досудовому розслідуванні. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (21 травня 2020 р., м. Черкаси)*, 1, 178.

³ Малахова, О. В. (2016). *Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Одеса: Національний Університет «Одеська Юридична Академія», 64.

експертиз, який забезпечить можливість підозрюваного та його захисника в подальшому використовувати зібрані матеріали в якості допустимих доказів, не порушивши при цьому прав володільців відповідного майна. У зв'язку з цим, пропонуємо: у ст. ст. 163, 244 КПК України врегулювати процедуру надання слідчим суддею за клопотанням сторони захисту дозволу на відібрання зразків для експертизи, що визначатиме обов'язок слідчого судді, серед іншого, під час розгляду клопотання встановити необхідність відібрання речей, документів в якості зразків для експертизи, потребу у подальшому проведенні експертизи або наявність вже призначеної експертизи, обґрунтованість ризиків знищення або пошкодження речей, документів під час проведення судової експертизи; встановити в КПК України окрему процедуру, відповідно до якої після отримання клопотання експерта про надання дозволу на знищення, пошкодження об'єктів вже розпочатої судової експертизи сторона захисту повинна буде звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання відповідного дозволу, при цьому передбачивши право сторони захисту додатково клопотати про депонування таких доказів у вигляді речей, документів слідчим суддею; ч. 4 ст. 100 КПК України доопрацювати в частині виключення обов'язку сторони захисту повертати або відшкодовувати вартість об'єктів, знищених за ухвалою слідчого судді; впровадити у КПК України окремий порядок розгляду клопотання про відібрання біологічних зразків для експертизи (в тому числі примусове) слідчим суддею, відповідно до якого сторона захисту матиме право незалежно від добровільності надання біологічних зразків одразу звертатися до слідчого судді з клопотанням про їх відібрання, за результатами розгляду якого слідчий суддя зможе зобов'язати сторону обвинувачення відібрати біологічні зразки в порядку освідування, яка негайно після їх відібрання буде зобов'язана передавати їх стороні захисту, зафіксувавши це у протоколі. Запропоноване, на наше переконання, здатне забезпечити право сторони захисту на збирання допустимих доказів у вигляді речей, документів, висновків експертів, необхідних для захисту підозрюваного у кримінальному провадженні. Водночас для повного, більш детального врегулювання в КПК України відповідних процедур дана тема потребує додаткових досліджень.

References:

1. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, 2012* (Verkhovna Rada Ukrayiny). [The Criminal Procedural Code of Ukraine, 2012 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>> (2021, January, 21). [in Ukrainian].
2. *Nakaz pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen, 1998* (Ministerstvo Yustytzii Ukrainy) [Order On Approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies, 1998 (Ministry of justice of Ukraine)] *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>> (2021, January, 21). [in Ukrainian].
3. Soloviov, V. O. (2020). Zabezpechennia zberezhennia rechei, dokumentiv yak dokaziv, zibranykh storonoiu zakhystu. [Preserving items and documents as evidence collected by a defense party.] *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (15 travnia 2020 r., m. Odesa)* [Legal landscape of modern Ukraine: materials of International Scientific and Practical Conference. (May 15, 2020, Odesa)], 3, 299-302. [in Ukrainian].
4. Hloviuk, I. V. (2016). *Kryminalno-protsesualni funktsii: teoretyko-metodolohichni zasady i praktyka realizatsii* [Criminal procedural functions: theoretic-methodological principles and practice]: dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora yurydychnykh nauk [dissertation for the degree of Doctor of Laws]. Odessa: National University «Odessa Law Academy». [in Ukrainian].
5. Soloviov, V. O. (2020). *Deiaki sposoby zbyrannia storonoiu zakhystu dokaziv na dosudovomu rozsliduvanni*. [Certain ways of collecting evidence by a defense party in a pre-trial investigation]. *Aktualni problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva ta stanovlennia pravovoi derzhavy: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (21 travnia 2020 r., m. Cherkasy)*. [Current problems of development of civil society and rule of law: materials of International Scientific and Practical Internet-Conference. (May 21, 2020, Cherkasy)], 1. 178. [in Ukrainian].
6. Malakhova, O. V. (2016). *Realizatsiia instytutu spriyannia zakhystu u kryminalno-protsesualnomu dokazuvanni* [Implementation of institute of defence promotion in criminal procedure proving]: *dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata yurydychnykh nauk* [dissertation for the degree of Candidate of Law]. Odessa: National University «Odessa Law Academy». [in Ukrainian].